

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Литвиненко В.А.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

Стаття присвячена проблемі застосування засобів образотворчої діяльності з метою корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дітей дошкільного віку.

Статья посвящена проблеме использования средств изобразительной деятельности с целью коррекции фонетико-фонематического недоразвития речи у детей дошкольного возраста.

The article considers problem of the use of means of fine arts activity with purpose of correction of phonetic-phonematic underdevelopment of speech habits of pre-school age children.

Ключові слова: образотворча діяльність, засоби образотворчого мистецтва, фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення, дошкільники.

Ключевые слова: изобразительная деятельность, средства изобразительного искусства, фонетико-фонематическое недоразвитие речи, дошкольники.

Key words: fine arts activity, means of fine arts, phonetic-phonematic underdevelopment of speech habits, children of pre-school age.

Постановка проблеми.

Одним із стратегічних завдань сучасного освітнього процесу є створення умов для формування гармонійної особистості дитини, реалізації її природніх нахилів, розвиток творчих здібностей. Водночас, за даними Є.Ф. Рау, дефекти звуковимови спостерігаються у 25-30 % дошкільників і у 5-7 % молодших школярів [6, с. 181].

Одним із найпоширенішим мовленнєвим порушенням у дітей дошкільного віку є фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФН), специфіка якого полягає у порушенні процесів формування вимовної системи рідної мови внаслідок дефектів сприйняття та вимови фонем (Н.С.Жукова, Г.А.Каше, А.В.Нікашина, Є.Ф.Соботович, Т.В.Туманова, Т.Б.Філічева, Г.В.Чірка, М.К.Шеремет та ін.) [5, с. 12].

Мовлення таких дітей характеризується наявністю неправильної вимови однієї або декількох груп звуків, змішуванням та заміною фонем. В окремих випадках несформованість звуковимови поєднується з невмінням розрізняти фонем на слух та труднощами звукового аналізу та синтезу, що відображується на оволодінні письмом і читанням, на засвоєнні інших навчальних предметів (Р.Левіна, Л.Спірова, В.Тарасун, А.Ястребова та ін.).

В багатьох дослідженнях зазначається, що сприймання звуків мовлення дитиною та їх відтворення – це два взаємобумовлених процеси

(Н.Х.Швачкін, Н.І.Жинкін, Д.Б.Ельконін, І.А.Бельтюков та ін.). Для того, щоб оволодіти вимовою, дитина повинна перш за все чітко та правильно сприймати звуки мовлення на слух, мати достатньо підготовлений для їх вимовляння артикуляційний апарат, в результаті роботи якого утворюються одиниці даної мовленнєвої системи [4, с. 74].

Як зазначає М.А.Савченко, у теорії і практиці логопедії склалася певна система корекційної роботи для подолання фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення. Оскільки при ФФН насамперед порушується звуковимовна й звукосприймання, корекційна логопедична робота проводиться у двох напрямках: перший передбачає формування правильної вимови; другий – розвиток фонематичного сприймання [3, с. 22].

Відтак, актуальною постає проблема віднаходження таких корекційних засобів, що вирішували б як завдання з подолання фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дошкільників, так і сприяли б формуванню їх творчих здібностей, адаптації у дитячому колективі.

Формулювання цілей статті. Охарактеризувати корекційно-розвивальні можливості образотворчої діяльності в контексті її інтеграції в логопедичну роботу з дошкільниками з ФФН.

Роботу виконано у відповідності до плану НДР кафедри фізичної реабілітації Сумського педагогічного університету імені А.С.Макаренка “Теоретико-методологічні і організаційно-методичні основи здоров’я, фізичної реабілітації і корекційної педагогіки”.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз науково-методичної, психолого-педагогічної, логопедичної літератури показав, що порушення мовленнєвого розвитку негативно впливають не тільки на засвоєння шкільної програми, а й на становлення

особистості дитини в цілому (Т.Безсонова, Г.Каше, Є.Соботович, В.Тарасун, Л.Спірова, М.Шеремет А.Ястребова та ін.) [6, с.175; 4, с.228].

Максимально ефективна корекція ФФН у дошкільників можлива лише за умов багатоаспектного інтегрованого підходу до неї. Націленість логопеда не тільки на подолання у дитини мовленнєвих недоліків, а і максимально всебічний розвиток її особистості за допомогою специфічних і неспецифічних корекційно-педагогічних засобів слугує запорукою успішності логопедичного впливу.

Більшість спеціалістів погоджуються із думкою, що образотворча діяльність не тільки пов'язана з найважливішими функціями – зоровим сприйманням, моторною координацією, мовленням, мисленням; не просто сприяє кожній з цих функцій, але й пов'язує їх між собою, допомагаючи дитині упорядкувати “бурхливо засвоєвані” знання, оформити та зафіксувати модель все більш складного уявлення про навколишній світ.

У низці досліджень (Т.Н.Доронової, Т.Г.Казакової, Т.С.Комарової, Г.В.Лабунської, Є.А.Флеріної, Б.П.Юсова, С.Г.Якобсона) показані різні аспекти творчо розвиваючого потенціалу малювання, ліплення, аплікації й інших видів художньої діяльності на різних етапах дошкільного дитинства. У дошкільному віці урізноманітнюється діяльність дитини, удосконалюються рухи руки, пов'язані з використаннями інструментів і знарядь праці (ножиці, пензлик, олівець тощо).

Як показує робота А.Є.Туровської, опанування предметних маніпуляцій створює в дитини необхідну основу для засвоєння їх словесних замінників і надає останнім більш точного і повного значення [2, с. 16].

Експериментально доведено залежність розвитку мовлення дітей від ступеня сформованості їх дрібної моторики пальців рук (М.М.Кольцова, О.М.Мастюкова, М.Ф.Фомічова, М.В.Іпполітова та ін.).

Якщо розвиток пальців рук відстає, то затримується й мовленнєвий розвиток, хоча загальна моторика при цьому може бути нормальною й навіть вище за вікову норму. Рівень розвитку мовлення дітей знаходиться в прямій залежності від ступеня сформованості тонких рухів пальців рук. При достатньому їх розвитку для цього віку і мовленнєвий розвиток дитини знаходиться в межах вікової норми.

Відтак, тренування рухів пальців рук є важливим стимулом мовленнєвого розвитку дитини, сприяє покращенню артикуляційної моторики, підготовці кисті руки до письма і, що важливо, є потужним засобом підвищення працездатності кори головного мозку (Н.С.Жукова, В.В.Коноваленко, С. В.Коноваленко, О.М.Мастюкова, Т.Б.Філічева, М.В.Іпполітова та ін.) [1, с. 24; 6, с. 190].

Отже, ми пропонуємо до складу логопедичних занять включати різноманітні засоби образотворчої діяльності, застосовуючи не тільки корекційні можливості мистецтва, а і його навчально-розвивальну направленість як фактор формування творчої особистості дитини. При розробці таких занять було враховано структуру мовленнєвого дефекту у дітей дошкільного віку з ФФН.

Кожне заняття присвячено звуку (або звукам) та підпорядковане певній лексичній темі. Застосування різноманітних ігрових прийомів, наявність дидактичного матеріалу сприяє збереженню інтересу дітей протягом всього заняття. Логоритмічні вправи відображають звукову або лексичну тематику.

Інтегровані заняття із застосуванням засобів образотворчої діяльності розраховані на старшу групу та проводяться логопедом один раз на тиждень. Тривалість заняття складає 30 хвилин. Одна тема та вправи по розвитку артикуляційної моторики, дихання, голосу відпрацьовуються протягом тижня на підгрупових та індивідуальних заняттях логопеда, а також застосовуються вихователями.

Інтегроване заняття “Перелітні птахи”

Звуки [і], [е] (флористичний дизайн)

Цілі заняття

Корекційно-розвивальні:

автоматизація вимови звуків [і], [е] в складах, словах, реченнях;

розвиток фонематичного слуху та сприйняття;

розвиток дихання та голосу;

розвиток творчих здібностей (уяви, фантазії).

Корекційно-навчальні:

уточнення та розширення словника по темі “Перелітні птахи”;

удосконалення вміння розпізнавати перелітних птахів.

формування предикативного словника.

Корекційно-виховні:

розширення кругозору;

виховування співпереживання, доброти.

Обладнання: ватні кульки, ватман, клей, пензлики, кольоровий папір, природні матеріали (невеличкі камінці, декоративна соломка, гілочки, пір'я, невеличкі штучні пташки); магнітофон, шифононий шарф.

Хід заняття.

1. *Орг. момент*: прочитати дітям вірш із демонстрацією репродукції картини “Журавлі летять” (Степанов О.)
Курли да курли	Летять на чужину
Кричать журавлі	Від рідної землі.

П. Воронько

2. *Артикуляційна гімнастика*.

- Почергове піднімання лівої та правої щоки (вдох носом, видих ртом);
- При сжатих щелепах почергове піднімання кутів рта (та з заплющеними очима);
- Активізація м'язів губ: хто краще сміється без звуку (потім сміємося та промовляємо звук [i]);
- Вправа “Парканчик”, потім проспівати [e]-[e]-[e] у помірному, швидкому та повільному темпах.

3. *Дихальна вправа* “Птахи - дизайнери”.

Логопед пропонує дітям задути у гніздечка “яєчки пташок” - невеличкі за розміром ватні кульки (діти уявляють себе вітерцем, що дмухає на них).

4. *Вправи на розвиток фонематичного слуху* “Пташине караоке”.

Логопед пропонує дітям поділитися на дві команди з назвами “Пташки” та “Вітерці”. Коли звучить музика з пташиними голосами (аудіозапис “Птахи у лісі”, то діти з команди “Пташки” мають імітувати політ птаха, піднімаючи та опускаючи “крильця”, Коли музика стихає, то діти сідають на стільчики “у гніздечка”, натомість діти з команди “Вітерці” ходять по колу та протяжно співають пісеньку вітру [i-e], [i-e], [i-e]. Потім діти міняються командами.

5. *Логоритмічна вправа*: “Я хочу бути птахом...”

Я по вулиці гуляв (імітуємо ходьбу на місці);

Усіх птахів рахував (зупиняємося та загибаємо пальці правої руки);

Один, два, три, чотири, п'ять (загибаємо пальці лівої руки, ніби рахуємо);

Птахом захотів я стати (стаємо на носочки, руки в сторони);

Крилами почав махати (імітуємо руками політ птахів);

Та як птах почав кричати ([e-e-e]-[i], повторити 3 рази);

Ніби вже я і полетів (повільно підняти руки вгору);

Але ж раптом на землю сів (опустити руки вниз та присісти).

6. *Флористичний дизайн* “Пташиний інтер'єр”.

Попередня робота: намалювати на ватмані 4 однакові за розміром кола, так звані “гніздечка” (кожній дитині окреме гніздечко). Спитати у кожної дитини якій пташці вона буде допомагати декорувати домівку та придумати разом з нею пісеньку для кожної пташечки із звуками [i] та [e]. Пісеньки можуть відрізнятися різними комбінаціями звуків [i-e]-[i-e], [e-e-e] та темпом, інтонацією тощо.

- Діти наносять пензлями клеєву основу на “гніздечка”.
- Беруть кольоровий папір та рвуть його на дрібні шматочки.
- Самостійно імпровізують у створенні “пташиного інтер'єру”, застосовуючи різні види природніх матеріалів.
- Логопед пропонує дітям покликати птахів у свої гніздечка, згадавши вивчені раніше пісеньки (дитина тримаючи у руках пташечку, імітує її політ та “пташка залітає у гніздечко”).

7. *Підсумок заняття. Релаксаційна вправа* “Птаха”.

Звучить аудіозапис “Звуки лісових птахів”. Логопед разом із дітьми сідає на килимок (або на м'які подушки) у коло. Всередину кола сідає одна дитина “Птаха” із шифоновим шарфом, накинутим на плечі та руки. Дитина “птаха” під звуки музики імітує, що летить, та по черзі торкається своїми “крилами” до кожного спочатку правою, потім лівою рукою по колу; потім міняється місцем з іншими дітьми.

Інтегроване заняття “Новорічні пригоди”

Диференціація звуків [ш] - [ж] (малювання)

Цілі заняття

Корекційно-розвивальні:

- диференціація звуків [ш] - [ж] по дзвінкості-глухості в складах, словах, реченнях;
- розвиток фонематичних процесів;
- розвиток дрібної моторики;
- розвиток творчої уяви, словесної творчості.

Корекційно-навчальні:

- уточнення та розширення словнику по темі “Новий рік”;
- формування словоутворення.

Корекційно-виховні:

- виховання емпатії;

- виховання інтересу до вивчення мови.

Обладнання: (для кожного) аркуши паперу А-4, пальчикові фарби, скляночки з водою, вологі серветки.

Хід заняття.

1. *Орг. момент:* прочитати загадку дітям

Вже тупочуть ноженята

По блискучому сніжку

Яке ж на нас чекає свято

У дитячому садку?

(Новий рік)

2. *Артикуляційна гімнастика.*

- Вправи: "Чашечка", "Смачне варення", "Гойдалки".
"Смачне варення"

У снігурки в Новий рік,

Для малят смачненький шик,

"Чашечка"

А тепер поп'ємо чаю,

Язичок, я наливаю.

Варення в неї є казкове,

Слинове, айвовое та грушове.

"Гойдалки"

Як у свято не кружляти,

Язичок, вже час гойдати.

3. *Дихальні вправи* "Перегони цукерок".

Логопед розповідає дітям історію "Дітки з Дідом Морозом сталося лихо. Він загубив свої цукерки з мішку. Давайте допоможемо Діду Морозу їх знайти" (з кубиків на столі викладаємо дві доріжки, в кінці яких кладемо невеличкі пусті мішечки). Діти діляться на дві команди "Шишки", та "Сніжинки". За сигналом логопеда діти дмухають на макети цукерок таким чином, щоб вони потрапили у мішечки. Якщо цукерка потрапляє до мішечку, то команда "Шишки" голосно промовляє звук [ш-ш-ш], а команда "Сніжинки" промовляє звук [ж-ж-ж]. Перемагає та команда, яка більше промовила правильних звуків.

4. *Вправа на розвиток фонематичного слуху* "Змагання-переплутанка".

Логопед розповідає дітям про те, що подарунки в мішок Діду Морозу складає Снігуронька, але в Новий рік вона загралася та забула, в який мішечок поклала подарунки для хлопчика Жори, а в який поклала для дівчинки Шури. Логопед пропонує дітям допомогти Снігуроньці в цій нелегкій справі (діти по черзі відшуковують подарунки в назві яких є звуки [ш] та [ж], називають їх та складають у потрібний мішечок).

5. *Логоритмічна вправа* "Новорічна ялинка".

(Всі рухи виконуються у хороводі з логопедом):

Виросла ялинка (підняти руки вгору);

У лісі на горі (стати на носочки, опустивши руки вниз);

У неї дивні голки (руки, зігнуті у локтях, підняти вверх);

Та шишки чарівні (присісти);

Прикрасили ялинку (встати та зійтися у маленьке коло);

У нове вбрання (розійтися у велике коло, тримаючися за руки);

Діти всі танцюють (йдемо по колу у хороводі);

І радію я. (розчіпляємо руки та плескаємо в долоні).

6. *Малювання* "Подарунок жабенятку".

- Плаче на свято жабенятко (діти вмокають у фарбу пальчики та бризкають на аркуш паперу);
- Змерзли в нього ноженятка (діти зображують дві вертикальні рисочки "ніжки жабенятка");
- Покладемо під ялинку (діти малюють квадрат "коробка для подарунка");
- Черевички, шарф та грілку (діти зображують всередині квадрату черевички - два невеличкі кружечки).

7. *Підсумок заняття:* логопед промовляє разом з дітьми чистомовку.

Шапка, шарф, жупан,

Не страшний мороз всім нам.

Інтегроване заняття "Мамочка, матуся, матінко моя..."

Диференціація звуків [с] - [ш] (*містова техніка*)

Цілі заняття

Корекційно-розвивальні:

- диференціація звуків [с] - [ш] у складах, словах, реченнях;
- розвиток фонематичної уяви, пам'яті;
- розвиток зорової пам'яті, тактильних відчуттів;
- розвиток образного мислення, зв'язного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григорьева Г.Г. Изобразительная деятельность дошкольников. - М.: ИЦ "Академия", 1997. - 132 с.
2. Ликова І.О. Програма художнього виховання, навчання і розвитку дітей 2-6 років "Кольорові долоньки". - Х.: Видавництво "Ранок", 2007. - 128 с.
3. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. - 3-тє видання, доповнене. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2009. - 160 с.
4. Тарасун В.В. "Логодидактика" Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. - К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2004. - 348 с.
5. Филичева Т.Б., Туманова Т.В. Дети с фонетико-фонематическим недоразвитием. Воспитание и обучение. - М., 1999. - 237 с.
6. Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник / Шеремет М.К., Мартиненко І.В. - К.: КНТ, 2006. - 360 с.

УДК 376-056.264.018.1

ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧО - БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН У СІМ'ЯХ ДІТЕЙ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

Мартиненко І.В.

кандидат психологічних наук, доцент

Яковенко О.П.

Інститут корекційної педагогіки та психології

Національного педагогічного

університету імені М.П. Драгоманова

Автори статті розглядають особливості дитячо-батьківських відносин як важливий фактор гармонійного розвитку дитини, звертаючи особливу увагу на категорію дітей із зайканням старшого дошкільного віку. У статті описуються етапи діагностики дитячо-батьківських відносин, а також пропонується коротка характеристика стилів батьківського відношення у сім'ях, що виховують дітей із зайканням.

Авторы статьи рассматривают особенности детско-родительских отношений, как важный фактор гармонического развития детей, акцентируя внимание на категории детей с заиканием старшего дошкольного возраста. В статье описываются этапы диагностики детско-родительских отношений, а также предлагается краткая характеристика стилей родительского отношения в семьях детей с заиканием.

Authors of article consider features of attitudes of children and their parents as the important factor of harmonious progress of children with focus on children with stutter of the preschool age.

The attitude between the children and their parents are described, as well as the characteristic of styles of the parental attitude in families of children with stutter.

Ключові слова: дитячо-батьківські відносини, зайкання, сім'я.

Ключевые слова: детско-родительские отношения, заикание, семья.

Key words: stuttering, family, the attitude between the children and their parents.

Важливим етапом розвитку особистості є дитинство. Основні властивості особистості починають своє формування у дитинстві, інші – розвиваються у процесі становлення індивіда. Водночас, провідну роль у становленні і розвитку особистості дитини відіграють її батьки, сім'я.

Особливості дитячо-батьківських відносин та їх вплив на розвиток дитини висвітлено у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених (М.Буянов, І.Добряков, Е.Ейдемилер, О.Захаров, М.Земська, Т.Маркова, І.Нікольська, А.Петровський, В.Ткачова [1,2,3,4,10]). Автори відзначають, що позитивний емоційний настрій в сім'ї є підґрунтям для гармонійного становлення дитячої особистості (Е.Ейдемилер, І.Добряков, І.Нікольська) інші зазначають, що недостатність емоційних відносин у сім'ї негативно позначається на розвитку дитини в цілому (О.Захаров, В.Ткачова) [1,2,3,4,10].

Водночас, аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури засвідчив недостатню увагу до проблеми дитячо-батьківських відносин у сім'ях, які виховують дітей із тяжкими порушеннями мовлення. На